

УДК 347.4

DOI <https://doi.org/10.32782/chc.v050.2023.9>

Павленко Микола Вадимович,

аспірант кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»,

начальник групи цивільно-військового співробітництва

центру стратегічних комунікацій оперативного угруповання військ «Херсон»

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРІВ ПРО ЗАКУПІВЛЮ ПРЕДМЕТІВ РИТУАЛЬНОЇ НАЛЕЖНОСТІ ТА ПОСЛУГ З ТРАНСПОРТУВАННЯ ТІЛ (ОСТАНКІВ) ЗАГИБЛИХ (ПОМЕРЛИХ) ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ЇХ ПОХОВАННЯ (КРЕМАЦІЇ)

Постановка проблеми. Триваюча повномасштабна військова агресія Російської Федерації проти України призводить до сумарного збільшення безповоротних втрат з числа оборонців Держави. Відомості про загальну кількість полеглих військовослужбовців Збройних Сил України становлять службову інформацію [1, п. 3.39]. За словами Президента України в інтерв'ю British Broadcasting Corporation від 11 травня 2023 року, рішення про нерозголошення цих відомостей прийнято спільно з військовими, проте фіксується кожна загибель (смерть) і проводиться узагальнення кількості втрат Збройних Сил України [2]. За таких обставин актуальним є питання своєчасного транспортування тіл (останків) загиблих (померлих) військовослужбовців до місць їх остаточного поховання (кремації) та організації забезпечення товарами ритуальної належності для проведення поховання або кремації, а невиконання будь-якої з цих умов призводить до підвищення соціальної напруги у суспільстві та нанесення шкоди іміджу Збройних Сил України. Ілюстративним негативним прикладом, достовірність якого не аналізується в рамках цієї наукової праці, є інформація з інтерв'ю офіцера цивільно-військового співробітництва 130 окремого батальйону територіальної оборони Ірини Сергєєвої. Так, лейтенант Сергєєва зазначає про необхідність «вибивати» домовину у місцевих адміністрацій, проблеми з забезпеченням військовою формою одягу для поховання (некомплектність або невідповідність

встановленим зразкам) та випадок міжміського переміщення тіла загиблого невідповідним транспортом [3]. Іншим прикладом є інтерв'ю матері загиблого 13 серпня 2023 року у селі Вільшана Куп'янського району Харківської області військовослужбовця 95 окремої десантно-штурмової Поліської бригади Артема Орлянського. Зі слів жінки, транспортування тіла до Одеси відбувалось в неспеціалізованому автомобілі, не оснащеному рефрижератором, а лікар судово-медичний експерт повідомив, що тіло загиблого не зберігалось у холодильній установці [4]. Автор, у якого за посадою у підпорядкуванні перебуває істотна кількість офіцерів цивільно-військового співробітництва підрозділів рівня бригада-батальйон, критично ставиться до цих прикладів, оскільки особистий практичний досвід свідчить про можливість виникнення окремих з вищеперелічених проблем під час організації транспортування та поховання загиблих (померлих) військовослужбовців Збройних Сил України лише за умови недотримання встановлених алгоритмів та низького рівня виконавської дисципліни в підрозділах або відсутності достатнього досвіду та знань у відповідальних посадових осіб, що могло мати місце на початку повномасштабної збройної агресії Російської Федерації у 2022 році, проте вважає за важливим наголосити на негативних наслідках неналежної організації транспортування та поховання, які можуть виникнути.

Аналіз досліджень та публікацій. Договори про закупівлю предметів ритуальної належності

та послуг з транспортування тіл не є самостійними видами цивільно-правових договорів, а лише різновидами договорів купівлі-продажу та договору перевезення, які характеризуються особливим предметом (ритуальні товари та послуги з транспортування тіл (останків) загиблих військовослужбовців відповідно) та однією з сторін цих договорів, якою виступають військова частина або районний територіальний центр комплектування та соціальної підтримки (далі – ТЦК та СП). Особливості договорів купівлі-продажу на достатньому рівні досліджували українські науковці, зокрема В.І. Борисова, С.Я. Вавженчук, О.О. Полуніна, Є.О. Харитонов, договорів перевезення – О.Л. Дзюбенко, Р.А. Лідовець, Г.В. Самойленко, Р.Б. Сірко та іншими.

Метою статті є встановлення особливостей та критичний огляд основних проблем укладення військовими частинами та територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки договорів про закупівлю предметів ритуальної належності та послуг з транспортування тіл (останків) загиблих (померлих) військовослужбовців Збройних Сил України для організації їх поховання (кремації).

Виклад основного матеріалу. Беззаперечно, нетрагічніше закінчення військової служби пов'язується з загибеллю (смертю) військовослужбовця. Одразу після вказаної події необхідно невідкладно вжити ряд заходів, направлених на транспортування тіла (останків) померлого (загиблого) до місця остаточного поховання (кремації) та належної організації церемонії прощання. Щодо розподілу функцій та повноважень різних посадових осіб під час виконання зазначених заходів зазначаємо наступне.

Відповідно до пункту 1.2 Інструкції про організацію поховання військовослужбовців, які загинули (померли) під час проходження військової служби (далі – Інструкція про організацію поховання) відповідальність за організацію поховання загиблих (померлих) військовослужбовців покладена на командирів військових частин, начальників та військових комендантів гарнізонів (військових комісарів) [5].

Одразу варто наголосити на невідповідності чинної Інструкції про організацію поховання змісту Постанови Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 року № 154 «Про затвердження Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки». Так, відповідно до пункту другого вказаної Постанови Постанови Кабінету Міністрів України від 3 червня

2013 року № 389 «Про затвердження Положення про військові комісаріати» втратила чинність. В свою чергу, відповідно до абзацу 14 пункту 11 затвердженого Постановою Положення, участь у похованні, а у разі відсутності на відповідній території військових частин і гарнізонів організують поховання військовослужбовців районні ТЦК та СП [6].

Згідно частини п'ятої статті 9 Статуту гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України (далі – Статут гарнізонної та вартової служб) до обов'язків начальника гарнізону належить проведення військового поховального ритуалу. В той же час, відповідно до Порядку проведення військового поховального ритуалу (додаток 18 до вказаного Статуту), до повноважень посадової особи, відповідальної за організацію військового поховального ритуалу, не належить забезпечення поховання товарами ритуальної належності та організація транспортування тіла (останків) загиблого до місць остаточного поховання (кремації) [7].

Крім того, дії посадових осіб під час організації транспортування та поховання тіл (останків) загиблих (померлих) військовослужбовців Збройних Сил України на території України визначені відповідним Алгоритмом, затвердженим 11 березня 2023 року Головнокомандувачем Збройних Сил України (далі – Алгоритм) [8].

Так, відповідно до пункту 3.1. Алгоритму, на командира військової частини покладені, зокрема, обов'язки:

інформування встановленим порядком керівника районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки за місцем проживання сім'ї (близьких родичів) для узгодження місця остаточного поховання (кремації);

організації транспортування тіла (останків) загиблого (померлого) військовослужбовця у відповідний патолого-анатомічний (судово-медичний) заклад (відділення) та, у подальшому, до місця остаточного поховання (кремації). Додатково зазначаємо, що пунктом 84 Статуту гарнізонної та вартової служб визначено, що перевезення військовослужбовця, який загинув або помер під час виконання обов'язків військової служби, у тому числі який загинув (помер) за межами України, до місць прощання, вшанування та поховання (кремації) здійснюється за кошти державного бюджету та забезпечується Міністерством оборони України та рядом інших військових формувань (як Служба безпеки України, Національна гвардія України тощо);

забезпечення закупівлі (отримання) комплексу предметів ритуальної належності;

забезпечення комплектом форми одягу за рахунок речової служби військової частини, у разі, якщо комплект форми одягу загиблого (померлого) військовослужбовця у непридатному стані.

В свою чергу, пунктом 3.1 Алгоритму також передбачено, що у разі відсутності у командира військової частини можливості закупівлі предметів ритуальної належності, він надсилає до ТЦК та СП письмове звернення з проханням забезпечення предметами ритуальної належності силами відповідного ТЦК та СП.

Надалі, пунктом 3.2. Алгоритму наведені обов'язки керівника ТЦК та СП за місцем остаточного поховання (кремації) загиблого (померлого) військовослужбовця, зокрема:

узгодження місця, дати, часу, організації проведення військового поховального ритуалу та порядку транспортування загиблого (померлого) військовослужбовця (його останків);

організація належного проведення військового поховального ритуалу;

зустріч та приймання труни (санітарного мішка) з тілом (останками) загиблого (померлого) військовослужбовця та його особистих речей від старшого групи транспортування або призначеного командиром військової частини посадової особи;

забезпечення, у разі письмового звернення командира військової частини, предметами ритуальної належності (в тому числі шляхом закупівлі за рахунок бюджетних коштів).

Зауважимо, що положення Алгоритму щодо закупівлі товарів ритуальної належності за зверненням командира військової частини ймовірно є логічним втіленням аналогічних пропозицій Головнокомандувача Збройних Сил України у листі до Міністра оборони України від 10 серпня 2022 року № 300/1/С/3122, рішення тимчасово виконуючого обов'язки Міністра оборони України від 11 серпня 2022 року № 20552/з та доручення заступника начальника Генерального штабу Збройних Сил України від 12 серпня 2022 року № 31094/С, відповідно до яких запропоновано на період дії воєнного стану дозволити ТЦК та СП за місцем поховання військовослужбовця, у разі необхідності, за попереднім погодженням з командиром військової частини, здійснювати закупівлю предметів ритуальної належності за бюджетною підпрограмою КПКВ 2101020/21 «Цивільно-військове співробітництво» [9] [10] [11].

Однак, жодним з існуючих нормативно-правових актів не визначений перелік обставин, за яких командир військової частини не має можливості закупівлі предметів ритуальної належності. Проведення деталізації вказаного переліку, на нашу думку, є обов'язковим так як, з одного боку, може призводити до зловживання таким правом з боку командирів та відповідальних осіб військових частин, які не хочуть проводити додаткову роботу та нести фінансові зобов'язання, пов'язані з процедурою укладення договорів, а з іншого боку – до відмови представників районних ТЦК та СП забезпечувати поховання (кремацію) товарами ритуальної належності у зв'язку з вільним трактуванням поняття можливості командира військової частини забезпечити закупівлю таких предметів.

Відповідно до пункту 3.3. Алгоритму, організація, за зверненням (заявкою) командира військової частини, транспортування тіл (останків) загиблих (померлих) військовослужбовців до місць остаточного поховання (кремації) покладається на Центральне управління цивільно-військового співробітництва Генерального штабу Збройних Сил України. В свою чергу, відповідно до пункту шостого, командир військової частини має право самостійно організувати таке транспортування, у тому числі шляхом закупівлі послуг з транспортування за децентралізованими видатками.

Таким чином, забезпечення закупівлі предметів ритуальної належності може здійснюватися командиром військової частини або, за його письмовим зверненням, керівником районного ТЦК та СП. В свою чергу, транспортування тіл (останків) загиблих (померлих) військовослужбовців до місць остаточного поховання (кремації) покладається на Центральне управління цивільно-військового співробітництва чи командира військової частини або шляхом закупівлі послуг з транспортування, що є предметом розгляду в межах даної наукової праці.

Так, після загибелі (смерті) військовослужбовця, евакуації тіла (останків) з тимчасово невідконтрольних територій (в тому числі, в рамках процедур обміну тілами між сторонами збройного конфлікту), підтвердження співпадіння зразків генетичного матеріалу родичів та загиблого під час ДНК-тестування або знаходження тіла (останків) під час пошукових заходів зниклих безвісти за особливих обставин постає питання здійснення його транспортування до місця остаточного поховання (кремації).

На прийняття командиром військової частини рішення про спосіб транспортування тіла (останків) може вплинути ряд об'єктивних факторів:

1) наявність у військовій частині спеціалізованого транспорту (рефрижератора) та завантаженість такого транспорту та відповідальних осіб (водіїв, офіцерів цивільно-військового співробітництва тощо) роботою за напрямком діяльності;

2) місце смерті (загибелі) та місце остаточного поховання (кремації) військовослужбовця;

3) завантаженість та кількість екіпажів спеціалізованих груп транспортування (забезпечення евакуації) Центру забезпечення заходів Цивільно-військового співробітництва Генерального штабу Збройних Сил України на напрямку виконання завдань за призначенням військовою частиною (або іншому місці загибелі);

4) логістична побудова маршруту транспортування.

Як раніше зазначалось, правом командира військової частини є організація транспортування шляхом закупівлі відповідних послуг у фізичних або юридичних осіб приватної або комунальної форми власності.

За своєю правовою природою, на нашу думку, договір про надання послуги із транспортування тіла загиблого (померлого) військовослужбовця Збройних Сил України є різновидом договору перевезення вантажу з наступних підстав.

Відповідно до ст. 909 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), за договором перевезення вантажу одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити довірений їй другою стороною (відправником) вантаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання вантажу (одержувачеві), а відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату.

Таким чином, істотними умовами договору перевезення вантажу є предмет договору, характеристика вантажу, місцезнаходження початкового та кінцевого пункту, умови (вимоги) перевезення, ціна договору.

Відправником у даному випадку є військова частина в особі її командира, який на договірній основі довіряє виконавцю (перевізнику) транспортувати тіло (останки) загиблого (померлого) військовослужбовця до місця остаточного поховання (кремації) або судово-медичного закладу (пункт призначення) та зобов'язується здійснити оплату таких послуг (встановлену плату за перевезення вантажу). В свою чергу виконавець (перевізник) зобов'язується доставити тіло (останки) загиблого до пункту призначення та передати особі, яка має право на його одержання, тобто керівнику або представнику районного ТЦК та СП.

Предметом такого договору будуть транспортні послуги з переміщення тіла (останків) загиблого (померлого) військовослужбовця.

Ціна договору визначається сторонами виходячи з розрахунку очікуваної вартості транспортування тіла загиблого (померлого) військовослужбовця Збройних Сил України (включає видатки Виконавця на паливно-мастильні матеріали, технічне обслуговування транспортних засобів, оплату праці водія, амортизацію автомобіля, адміністративні та інші витрати). При цьому пунктом 6 Алгоритму визначено, що орієнтовна ціна одного кілометра транспортування (за принципом з початкового в кінцевий пункт, без повернення в початковий пункт) складає 31 гривню.

Щодо характеристики вантажу, то це завжди будуть тіло або останки загиблих (померлих) військовослужбовців в визначеній сторонами договору кількості, які можуть транспортуватись в транспортувальному мішку або цинковій труні. Варто зазначити, що за необхідності транспортування тіла загиблого військовослужбовця між різними населеними пунктами, перевезення з судово-медичного закладу одразу до місця проведення церемонії поховання (кремації) безпосередньо у труні є неналежним способом транспортування тіла, оскільки:

1) належне проведення церемонії поховання (кремації) включає в себе обов'язкове дотримання запланованих часових проміжків на проведення різного роду ритуалів (почесті, відспівування, прощання тощо), в той час як стан завантаженості доріг автомобільним транспортом, дорожнього покриття, виявлені у дорозі несправності транспорту та інші фактори, які не можна передбачити завчасно, можуть призвести до запізнення екіпажу до визначеного часу початку поховання;

2) під дією окремих зовнішніх факторів (інерція внаслідок гальмування та прискорення, маневрування авто в дорозі тощо) нівелюється або зменшується ефект від процедур підготовки тіла до поховання (реставраційні роботи, тампонування, ритуальний манікюр та гігієнічні та косметологічні процедури тощо).

Додатково зазначаємо, що автор, який під час повномасштабної збройної агресії Російської Федерації більше року особисто здійснював перевезення тіл (останків) та брав безпосередню участь в організації поховання загиблих військовослужбовців, з повагою ставиться до кожного полеглого воїна та окремо наголошує, що не здійснює жодним чином ототожнення загиблих

(померлих) оборонців України з вантажем будь-якого роду з точки зору моральної складової чи ціннісних поглядів, а лише проводить аналіз правової характеристики договірних зобов'язань, що виникають.

Початковою та кінцевою точкою (пунктом призначення) за договором є патолого-анатомічні (судово-медичні) заклади (відділення), місця остаточного поховання (кремації) тощо.

До обов'язкових вимог до надання послуг із транспортування тіла загиблого (померлого) військовослужбовця Збройних Сил України відносяться, зокрема вимоги до автомобільного транспорту (рефрижератору), контактні дані супроводжуючої особи або особи, що зустрічає та приймає труну (санітарний мішок) з тілом (останками) загиблого (померлого) військовослужбовця(ів) та інші істотні умови, визначені сторонами відповідно до поточної ситуації.

Щодо договору про закупівлю предметів ритуальної належності, то він є різновидом договору купівлі продажу товарів, оскільки відповідно до частини першої статті 655 ЦК України, за договором купівлі-продажу одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму.

Істотними умовами такого договору, на нашу думку, будуть предмет, який складає товари ритуальної належності у визначеній ціні та кількості.

Відповідно до пункту 3.3 Інструкції під час організації поховання загиблого (померлого) військовослужбовця за рахунок військової частини закупаються такі предмети ритуальної належності: труна, труна оцинкована (за потреби), подушка, санітарний (патолого-анатомічний) мішок (за потреби), похоронне покривало, надгробний хрест та ритуальний вінок (крім військовослужбовців мусульманського віросповідання), транспортувальний ящик (за потреби), 9 метрів білої ситцевої матерії (для військовослужбовців мусульманського віросповідання), а також державний прапор, який після поховання передається близьким родичам загиблого. Крім того, військовою частиною можуть оплачуватись інші ритуальні послуги (виготовлення надписів на надгробних хрестах, написи на траурних стрічках ритуальних вінків, послуги кремації) [5]. В той же час, спостерігається певна неточність положень інструкції в частині моменту передачі державного прапору, оскільки відповідно до пункту

Порядку проведення військового поховального ритуалу, передача державного прапора здійснюється родичу або іншій близькій особі загиблого та є частиною процедури поховання і, відповідно, військового поховального ритуалу [7].

В свою чергу, пунктом 3.1. Алгоритму визначено обов'язок командира військової частини забезпечити закупівлю (отримання) комплексу предметів ритуальної належності. Перелік таких предметів, на відміну від визначеного в Інструкції про організацію поховання, доповнений Листом пошани і скорботи від імені Президента України в рамці А4 та футляром і, в свою чергу, не передбачає закупівлі 9 метрів білої ситцевої матерії для військовослужбовців мусульманського віросповідання.

Щодо ціни договору, то відповідно до пункту 5 Алгоритму, планова орієнтовна вартість одного комплексу предметів ритуальної належності у 2023 році становить 10,0 тис. грн.

Важливим аспектом, на якому варто наголосити в контексті укладення договорів про закупівлю предметів ритуальної належності та послуг з транспортування тіл (останків) загиблих (померлих) військовослужбовців, є можливість поточної відсутності коштів на зазначені цілі у військовій частині. В такому випадку, відповідно до пункту 6 Алгоритму закупівля послуг відбувається на підставі гарантійного листа, направленою військовою частиною до ритуального агентства (виконавця, постачальника) з одночасним надсиланням заявки до розпорядника коштів другого рівня за підпорядкованістю на додаткове фінансування закупівлі зазначених послуг (КЕКВ 2240, код видатків 080) або, у визначених випадках, до Центрального управління цивільного-військового співробітництва Генерального штабу Збройних Сил України.

В такому разі, до вказаних правовідносин застосовуються положення частини другої статті 631 ЦК України, відповідно до якої договір може набирати чинності з іншого моменту, ніж момент його укладення сторонами, якщо це визначено таким договором з наступних причин (одразу зазначимо, що вказане положення за аналогією може застосовуватись і при укладенні договорів купівлі-продажу товарів ритуального призначення).

Так, відповідно до пункту 1.3 Правил організації фінансового забезпечення військових частин, установ і організацій Збройних Сил України, затверджених наказом Міністерства оборони України від 22 травня 2017 року (зі змінами),

командири військових частин, які включені до мережі головного розпорядника коштів або розпорядника коштів другого рівня, є розпорядниками бюджетних коштів третього рівня за кошторисом Міністерства оборони України [13]. До аналогічного висновку приходять Н.М. Ткачук у публікації «Особливості фінансування видатків України на оборону» [14, 318].

Відповідно до частини першої статті 19 Бюджетного кодексу України учасниками бюджетного процесу є органи, установи та посадові особи, наділені бюджетними повноваженнями (правами та обов'язками з управління бюджетними коштами).

В свою чергу, частиною четвертою статті 48 Бюджетного кодексу України визначено, що зобов'язання, взяті учасником бюджетного процесу без відповідних бюджетних асигнувань не вважаються бюджетними зобов'язаннями (крім витрат, що здійснюються відповідно до частини шостої цієї статті, які не стосуються порушеного питання) і не підлягають оплаті за рахунок бюджетних коштів. Взяття таких зобов'язань є порушенням бюджетного законодавства. Витрати бюджету на покриття таких зобов'язань не здійснюються [15].

Таким чином, у разі відсутності у військової частини як розпорядника бюджетних коштів третього рівня за кошторисом Міністерства оборони України коштів на закупівлю послуг з транспортування тіла (останків) загиблих (померлих) військовослужбовців Збройних Сил України (купівлі-продажу товарів ритуального призначення), така закупівля здійснюється на підставі гарантійного листа з застосуванням до правовідносин, що виникли, положень частини другої статті 631 ЦК

України, а саме в частині набрання чинності договором про закупівлю послуг з транспортування тіла (останків) загиблих (померлих) військовослужбовців Збройних Сил України (купівлі-продажу товарів ритуального призначення) з моменту фактичного початку надання таких послуг (отримання товарів).

Висновки. Договори із закупівлі товарів ритуальної належності та послуг з транспортування тіл (останків) загиблих (померлих) військовослужбовців є різновидами договору-купівлі продажу та договору перевезення відповідно. Вони можуть укладатись командирами військових частин, де проходив службу загиблий (померлий) військовослужбовець або районними територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки, проте потребують додаткової деталізації обставини, за яких командири військових частин за письмовим зверненням мають право делегувати цей обов'язок у зв'язку з неможливістю зробити це самостійно.

Істотними умовами договору із закупівлі товарів ритуальної належності є його предмет, а саме ритуальні товари відповідно до затвердженого існуючим алгоритмом переліку, за визначеною ціною, договору із закупівлі послуг з транспортування тіл (останків) загиблих (померлих) військовослужбовців – ціна договору, характеристика вантажу (певна кількість тіл або останків військовослужбовців у санітарних мішках або трунах), початкова та кінцеві точки призначення та особливі вимоги до такого договору (оснащеність транспорту рефрижератором). У разі відсутності коштів для здійснення зазначених закупівель, застосовуються положення ст. 631 ЦК України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про затвердження Переліку відомостей Збройних Сил України, що становлять службову інформацію (ПСІ-2023) : Наказ начальника Генерального штабу Збройних Сил України від 30.01.2023 р. № 12.
2. Володимир Зеленський: «До контрнаступу ми готові». BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-65548618> (дата звернення: 04.11.2023).
3. Українська правда. Брак рефрижераторів, осідання могил на Берківцях і кладовище на Лисій горі. Що не так з похованням військових в Україні. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/01/31/7387197/> (дата звернення: 09.12.2023).
4. Мати розвідника з Одеси поділилася своїм обуренням через випадки неналежного зберігання тіл загиблих військовослужбовців. Юг.Today. URL: <https://yug.today/maty-rozvidnyka-z-odesy-podilylasia-svoim-oburenniam-cherez-vypadky-nenaleznoho-zberihannia-til-zahyiblykh-viyskovosluzhbovtziv/> (дата звернення: 09.12.2023).
5. Інструкція про організацію поховання військовослужбовців, які загинули (померли) під час проходження військової служби : Інстр. М-ва оборони України від 05.06.2001 р. № 185 : станом на 2 січ. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0524-01#Text> (дата звернення: 04.11.2023).
6. Про затвердження Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки : Постанова Каб. Міністрів України від 23.02.2022 р. № 154 : станом на 14 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-2022-п> (дата звернення: 04.11.2023).
7. Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 р. № 550-XIV : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-14#Text> (дата звернення: 04.11.2023).

8. Алгоритм дій посадових осіб, відповідальних за організацію транспортування та поховання (кремацію) загиблих (померлих) військовослужбовців Збройних Сил України у 2023 році: Затв. Головнокомандувач Збройних Сил України від 11.03.2023: станом на 11 берез. 2023 р.
9. Головнокомандувач Збройних Сил України. Лист Міністру оборони України. 10.08.2022 № 300/1/С/3122.
10. Міністерство оборони України. Рішення. 11.08.2022. № 20552/з.
11. Заступник начальника Генерального штабу Збройних Сил України. Доручення. 12.08.2022. № 31094/С.
12. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 5 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 10.12.2023).
13. Про організацію фінансового забезпечення військових частин, установ та організацій Збройних Сил України : Наказ М-ва оборони України від 22.05.2017 р. № 280 (зі змінами) : станом на 22 квіт. 2021 р.
14. Ткачук Н. М. Особливості фінансування витрат України на оборону. The Russian-Ukrainian war (2014 – 2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects : монографія. 2022. Р. 318. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-39> (дата звернення: 10.12.2023).
15. Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI : станом на 19 листоп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 10.12.2023).

Павленко Микола Вадимович

Особливості укладення договорів про закупівлю предметів ритуальної належності та послуг з транспортування тіл (останків) загиблих (померлих) військовослужбовців Збройних Сил України для організації їх поховання (кремації)

У статті досліджується особливості укладення договорів про закупівлю предметів ритуальної належності та послуг з транспортування тіл (останків) загиблих (померлих) військовослужбовців Збройних Сил України для організації їх поховання (кремації) та здійснюється критичний огляд існуючих правових проблем вказаного процесу.

Встановлено, що командир військової частини, де проходив службу загиблий (померлий) військовослужбовець, зобов'язаний організувати транспортування тіла (останків) у відповідний патолого-анатомічний (судово-медичний) заклад (відділення) та, у подальшому, до місця остаточного поховання (кремації), в тому числі шляхом закупівлі таких послуг, та забезпечити поховання предметами ритуальної належності, а у випадку неможливості здійснення останнього – письмово звернутись до керівника районного ТЦК та СП за місцем поховання (кремації). На думку автора, враховуючи, що жодним з існуючих нормативно-правових актів не визначений перелік обставин, за яких командир військової частини не має можливості закупівлі предметів ритуальної належності, не зважаючи на обов'язок, що у такому випадку виникає у керівника районного ТЦК та СП, це з одного боку, може призводити до зловживання правом письмового звернення з боку командирів військових частин, які не хочуть проводити додаткову роботу та нести фінансові зобов'язання, пов'язані з процедурою укладення договорів, а з іншого боку – до відмови керівників районних ТЦК та СП забезпечувати поховання (кремацію) товарами ритуальної належності у зв'язку з власними поглядами на можливість або неможливість укладання відповідного договору командиром військової частини.

У статті доводиться, що договори закупівлі послуг із транспортування тіл загиблих (померлих) військовослужбовців Збройних Сил України та товарів ритуальної належності є різновидами договорів перевезення вантажу та купівлі-продажу. Визначено, що істотними умовами договору закупівлі зазначених послуг є ціна договору, характеристика вантажу (тіло або останки загиблих чи померлих військовослужбовців у визначеній сторонами кількості), початкова та кінцева точки призначення (судово-медичні заклади, місця остаточного поховання чи кремації), та вимоги, що ставляться до такого роду перевезень (оснащеність транспорту рефрижератором), договору закупівлі товарів ритуальної належності – його предмет, а саме ритуальні товари відповідно до затвердженого існуючим алгоритмом переліку, за визначеною ціною.

Щодо договору закупівлі товарів ритуальної належності визначено, що його істотними умовами є предмет, який складає безпосередньо товари ритуальної належності у кількості та асортименті відповідно до встановленого Інструкцією про організацію поховання та Алгоритмом дій посадових осіб, відповідальних за організацію транспортування та поховання (кремацію) загиблих (померлих) військовослужбовців Збройних Сил України у 2023 році переліку. При цьому зазначено, що планова орієнтовна ціна договору згідно вищезазначеного Алгоритму у 2023 році становить 10,0 тис. грн.

Окремо наголошено, що у разі відсутності у військовій частині (територіальному центрі комплектування та соціальної підтримки) коштів на здійснення закупівель відповідних товарів або послуг, такі закупівлі відбуваються на підставі гарантійного листа, направленою військовою частиною до ритуального агентства (виконавця, поставальника), а до таких правовідносин обов'язково застосовуються положення частини другої статті 631 ЦК України. Договір, в такому випадку, набирає чинності з моменту фактичного початку надання послуг з транспортування тіл (останків) загиблих (померлих) військовослужбовців або отримання товарів ритуальної належності відповідно.

Ключові слова: договір купівлі-продажу, договір перевезення, цивільно-військове співробітництво, Збройні Сили України, поховання.

Pavlenko Mykola

Peculiarities of contracts for the procurement of funeral items and transportation services for the bodies (remains) of deceased military personnel of the Armed Forces of Ukraine for the purpose of organizing their burial (cremation)

The article examines the peculiarities of concluding contracts for the procurement of funeral items and transportation services for the bodies (remains) of deceased military personnel of the Armed Forces of Ukraine for the purpose of organizing their burial (cremation), and provides a critical review of the existing legal issues related to this process. It is established that the commander of the military unit where the deceased military personnel served is obliged to organize the transportation of the body (remains) to the respective forensic medical institution (department) and, subsequently, to the place of final burial (cremation), including through the procurement of such services, and provide burial items, and in case of impossibility to do so, to submit a written request to the head of the district funeral and cremation service. According to the author, considering that none of the existing regulatory acts define a list of circumstances under which the commander of the military unit is unable to procure funeral items, regardless of the obligation that arises in such case for the head of the district funeral and cremation service, on the one hand, this may lead to abuse of the right to submit a written request by commanders of military units who do not want to do additional work and bear financial obligations associated with the contract procurement procedure, and on the other hand, to the refusal of the heads of district funeral and cremation services to provide burial (cremation) items based on their own views on the possibility or impossibility of the commander of the military unit concluding the corresponding contract. The article argues that contracts for the procurement of services for the transportation of bodies of deceased military personnel of the Armed Forces of Ukraine and funeral items are types of cargo transportation and purchase-sale contracts. It is determined that essential conditions of the contract for the procurement of such services include the price of the contract, the characterization of the cargo (body or remains of deceased military personnel in the specified quantity agreed upon by the parties), the initial and final destinations (forensic medical institutions, places of final burial or cremation), and requirements imposed on this type of transportation (refrigerated transport equipment), while for the contract procurement of funeral items, its subject matter, namely funeral items in accordance with the approved list, and the specified price are stated. Regarding the contract for the procurement of funeral items, it is determined that its essential conditions include the subject matter, which directly consists of funeral items in the specified quantity and assortment in accordance with the Instructions on the Organization of Burial and the Algorithm of Actions of officials responsible for the organization of transportation and burial (cremation) of deceased military personnel of the Armed Forces of Ukraine in 2023. Furthermore, it is noted that the planned approximate price of the contract according to the above-mentioned Algorithm for 2023 is 10 thousand UAH. It is emphasized separately that in case of absence of funds in the military unit (territorial center of recruitment and social support) for the procurement of corresponding items or services, such procurement is carried out based on a guarantee letter sent by the military unit to the funeral agency (contractor, supplier), and in such legal relationship, the provisions of part two of Article 631 of the Civil Code of Ukraine are applied. The contract, in this case, comes into force from the moment of actual commencement of the provision of services for the transportation of the bodies (remains) of deceased military personnel or the receipt of funeral items accordingly.

Key words: purchase-sale contract, transportation contract, civilian-military cooperation, Armed Forces of Ukraine, burial.